

LBRIS

We know
books

Błażej Torański

Călăul copiilor polonezi

Povestea Eugeniei Pol

Traducere de Vasile Moga

CETATEA DE SCAUN
EDITURA

Editor, coperta și tehnoredactare: Dan Mărgărit

Redactor: Mirela Ivan Nobel

Traducere Vasile Moga

Pe coperta I: Copiii li se cerea o disciplină de fier. La apel, ei erau obligați să arate ca niște corzi bine întinse. Copiii din Kiekrz (cartier al orașului Poznań), trimiși la *Polen-Jugendverwahrlager der Sicherheitspolizei* din Litzmannstadt, Lagărul preventiv din Łódź al Poliției Judiciare pentru Tinerii Polonezi. (sursa: *Din arhiva IPN Łódź - Institutul Memoriei Naționale*)

*Traducerea a fost efectuată după ediția **Kat polskich dzieci**.
Opowieść o Eugenii Pol, Prószyński Media Sp. z o.o. (s.r.l.),
Warszawa, 2022, ©Torański Błazej*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
TORAŃSKI, BŁAŻEJ

Călăul copiilor polonezi : povestea Eugeniei Pol / Błazej Torański ;
trad. de Vasile Moga. - Târgoviște : Cetatea de Scaun, 2025

ISBN 978-606-537-752-3

I. Moga, Vasile (trad.)

821.162.1

94

*Toate drepturile de reproducere, integral sau parțial, prin orice mijloace,
inclusiv stocarea neautorizată în sisteme de căutare sunt rezervoate.*

*Reproducerea se poate face doar cu acordul scris al editurii, cu excepția
unor scurte pasaje care pot constitui obiectul recenziilor și prezentărilor.*

ISBN 978-606-537-752-3

©Editura Cetatea de Scaun®, Târgoviște, 2025

editura@cetateadescaun.ro, www.cetateadescaun.ro

Tipărit la Editura Cetatea de Scaun

Sofiei

CUPRINS

PREFAȚĂ.....	11
Capitolul I Bine ați venit în iad.....	19
Un lagăr de concentrare?	20
Cu cărămida-n ceafă	21
Din cauză că eram polonezi, din cauza părinților.....	23
Pentru niște șireturi	25
Primele zile de sclavie.....	27
Cartofi furați de la porci	28
Bătaie cu biciul pentru un morcov	32
Cenzura scrisorilor	33
Pâine, zahăr, săpun	34
Sclavi ai celui de-al Treilea Reich.....	37
Tifosul ucigaș.....	40
Conjunctivită, difterie, scorbut	42
O pâine pentru un fugar.....	45
Crimă fără pedeapsă	47
Capitolul II Îngerul morții.....	49
Nicio informație în documente.....	49
Folkslista vs. casă în spirit polonez.....	50

Cravașa, boneta și însemnele SS	54
Nemțoaică sau poloneză?	59
Bățul de trestie, doar de fantezie	61
L-a ucis cu sapa	63
LUMEA DUPĂ WOSZCZYK.....	65
Credibilitate.....	69
Mănâncă-ți rahatul	69
Sadică	71
O gaură în burtă	73
Capul îi ricoșa pe pietre	83
Ca la construirea piramidelor	88
Bucuria ei era să provoace durere.....	105
Stigmatizații	107
La ferma de lângă Zgierz	110
I-a tăiat testiculele unui băiat	113
August grobian, Bayer monstru	118
Șoareci îndesați în gură	119
Cea mai blândă, ne bătea pe un taburet.....	120
„Domnișoara Halinka” feliicitată cu flori de câmp.....	122
Cânta la chitară și se juca de-a regele.....	128
Lagărul de concentrare	133
În libertate	134
Pe jos până la Cracovia, cu bicicleta până la Suwałki.....	136

Dorința de răzbunare.....	137
Doar mă făceam că-i bat”	139
Fără închipuiri	141
CAPITOLUL III POL DIN NOU POLONEZĂ.....	143
Cercul de încredere	147
Pată albă în biografie	150
Reabilitată.....	151
A acceptat <i>folkslista</i> pe deplin conștientă.....	154
Relațiile dintre călău și victimă.....	157
Dificultăți de învățare	163
Gienia cea veselă	164
N-a existat un astfel de lagăr	166
Vălul de tăcere.....	170
Acuzațiile	174
Criminală hitleristă	177
Actul de acuzare.....	177
Eugenia Pol: „Doar mă făceam că-i bat pe copii”	181
Fratele în apărarea surorii	183
Martira	186
În așteptarea Judecății de Apoi	188
Hematom cerebral	192
DIN GARDIANCĂ FLUTURE	195
Anexa foto	213

Capitolul I

Bine ați venit în iad

Copiii nu erau gazați, nici arși în crematoriu. Nu existau cuptoare, nici *zyklon B*. Nu erau împușcați în ceafă, așa cum au făcut sovieticii cu ofițerii polonezi la Katyń. În schimb erau maltratați fizic și psihic. Erau bătuți în mod sistematic și înfometati. Frica otrăvea aerul și se dizolva în ei precum zahărul într-un pahar de ceai. „N-a existat gaz, nici crematoriu pentru că nu era nevoie de ele. Eram uciși prin înfometare, prin muncă, prin bătaie și prin frig”, spune supraviețuitorul Jerzy Jeżewicz în cartea *Micul Auschwitz*. Gertruda Skrzypczak (născută Nowak) nu are nicio îndoială: „Copiii de la Auschwitz erau tratați mai bine decât în lagărul de pe strada Przemysłowa. Eram pedepsiți pentru orice”. „Lagărul din Łódź era mult mai rău decât cel pentru adulți”, apreciază Leokadia Dzbanuszek. Cum explică ea acest lucru? „Eram lăsați să ne descurcăm singuri (...). Așa era cel mai ușor să ne termine”. De la *Polen-Jugendverwahrlager der Sicherheitspolizei in Litzmannstadt* a fost dusă în lagărul de concentrare Ravensbrück. Acolo primea margarină, marmeladă... Era încântată de mâncare. La Łódź „era o foamete atât de cumplită, încât Ravensbrück părea extraordinar”.

Maria Bar-Małocha era însă de o cu totul altă părere: „După Auschwitz, acest lagăr era paradisul”. Stanisława Krysińska vorbește și ea pe același ton: „La Auschwitz era mai rău decât

la Łódź”. Ambele pot face această comparație, pentru că au ajuns să poarte și uniforma cu dungi de la Auschwitz. Când împlineau vârsta de șaisprezece ani, mulți copii erau trimiși în lagărele de concentrare pentru adulți. Așa s-a întâmplat cu Maria din Mosina, care a fost trimisă de la Łódź la Ravensbrück, în iarna anului 1944.

Un lagăr de concentrare?

„Există la fel de multe argumente în favoarea faptului că a fost un lagăr de concentrare, cât și împotriva” - spune profesorul Przemysław Waingertner, istoric de la Universitatea din Łódź. Cu zeci de ani în urmă, avocatul dr. Roman Hrabar din Katowice, în cadrul Comisiei Principale pentru Investigarea Crimelor Naziste din Polonia, martor expert în ancheta *Polen-Jugendverwahrlager*, nu avea nicio îndoială: „Lagărul de pe strada Przemysłowa din Łódź a fost un lagăr de concentrare, în sensul în care lagărele de concentrare sunt definite de dreptul internațional, de jurisprudența de la Nuremberg și de știință, cu observația că era destinat minorilor de naționalitate poloneză sub vârsta de șaisprezece ani”.

Fotograful lagărului, funcționarul german al poliției judiciare Józef Borkowski, considera că acesta nu era un lagăr pentru copii fără adăpost, pentru copii lipsiți de ocrotire, ci „un lagăr de concentrare în toată puterea cuvântului”. Tot așa era clasificat într-unul dintre documente de *obergruppenführer* SS Oswald Pohl. Printre cele cincisprezece lagăre de concentrare pe care le avea sub administrația sa, el a enumerat între altele: Auschwitz, Buchenwald, Dachau, Gross-Rosen, Mauthausen, Ravensbrück și patru lagăre speciale pentru tineri. Printre acestea, *Jugendschutzlager Litzmannstadt*, care, în cele din

urmă, a fost plasat sub controlul Poliției Judiciare Germane din Łódź, ce era subordonată Gestapoului.

„Aceștia sunt copii delincvenți, bătaie și iar bătaie, nu aveți milă, vorbiți cu ei doar pe limba ciomagului!” - recomanda comandantul Hans Heinrich Fuge. Ordinul său a fost executat cu conștiinciozitate.

„H.H. Fuge umbla mereu arogant, îmbufnat și infatuat, cu o privire lugubră, înarmat cu un pistol și purtând în mână o bătă groasă cu care se simțea obligat să lovească pe fiecare evreu pe lângă care trecea”, așa l-a descris pe comandant fostul prizonier Józef Witkowski, autorul cărții *Lagărul hitlerist de concentrare pentru minori din Łódź*. Jan Krawczyk adăuga: „Fuge avea maxilarul parcă strâns cu cleștele și scrâșnea din dinți. Îmi voi aminti de el și de dinții lui până la sfârșitul vieții mele”. Unii copii îl percepeau ca fiind lupul din *Scufița Roșie*. Numai că viața lor nu era un basm. Alegând din șirul de prizoniere [câteva] pentru ferma din Dzierżazna, el a întrebat-o pe Maria Delebis, în vârstă de 13 ani, câți ani are. Și pentru că ea spus că e mai mică, el a prins-o de păr și a lovit-o. „Am căzut cu fața în noroi”.

Cu cărămida-n ceafă

În timp ce lucrau la demolarea unor fundații vechi, Jan Woszczyk, în vârstă de 15 ani, l-a văzut pe Hans Fuge apropiindu-se în tăcere de unul dintre colegii săi, în vârstă de 12 ani. Printr-o mișcare a mâinii, comandantul le-a ordonat celor care îl observaseră să tacă, iar când a ajuns chiar în spatele colegului său, „a luat o cărămidă de pe jos și l-a lovit în ceafă. Băiatul a căzut mort la pământ, iar Fuge a început să-l calce în picioare cu cizmele sale. Făcându-i trupul una cu pământul

colțuros și pietros, i-a zdrobit capul. După această crimă, el s-a dat la o parte și a început să râdă isteric. Le-a spus că același lucru îi așteaptă pe toți trântorii”.

Nici ceilalți ofițeri SS nu erau mai buni. În primăvara anului 1944, Jan Woszczyk a căzut victimă gardianului Minikl (este greu de determinat numele său), care avea brațul stâng amputat. Dar cel drept era excepțional de greu. Cădea pe gâtul prizonierilor ca un baros pe nicovală. „M-a bătut cu o scândură care avea un cui în ea până când mi-am pierdut cunoștința. Mi-a străpuns laringele și mi-a scos un dinte și mi-a rupt maxilarul cu cizma. Mi-a spart capul cu mânerul pistolului” - a depus mărturie Jan Woszczyk. - Avea mereu la el un bici din piele cu sârmă în interior, cu care m-a bătut și pe mine. Colegii mei mi-au povestit mai târziu că, în timp ce mă bătea, împrășcam fecale, urină și sânge până la trei metri înălțime. La bătaie a luat parte și un kapo, Marian Fagas, care mă lovea cu saboții și cu un băț.”

Jerzy Skibiński, care avea nouă ani când a ajuns în lagăr, a povestit, de asemenea, despre seseistul fără un braț. Odată trecea cu o targă pe lângă o pompă cu două roți mari care se învârteau. La fiecare roată lucrau trei sau patru prizonieri. Ei erau păziți de un german înarmat cu un bici. „Nu era o cravașă obișnuită, ci un bici cum sunt cele pe care le folosesc dresorii de animale sălbatice la circ. Cu un astfel de bici îi bătea pe spatele gol pe deținuții care, după părerea lui, lucrau prea încet. După fiecare lovitură, pe pielea delincentului rămânea o lungă dâră sângerândă”.

Într-o zi, doi băieți erau de serviciu și tocmai goleau dejecțiile din hârdău. „Unul dintre băieți s-a dus să ia un băț pentru a împinge din hârdău partea mai groasă și atunci s-a

auzit un foc de armă, s-a aprins un reflector și s-a auzit un al doilea foc. Am vrut să văd ce se întâmplă cu el. M-am ascuns în closet și nemții m-au bătut și m-am trezit la ei, în camera de gardă. M-am dus cu un neamț să golesc urina. Mi-au dat să mănânc micul dejun și am simțit nevoia fac caca. Nu aveam unde să mă duc și am făcut la ușă. A venit August și Pol și el a observat fecalele. M-a călcat pe piept. Mi-a spus să adun fecalele cu mâinile într-o strachină. A răcnit la mine: «Fressen!» (mănâncă). August a fost cel care a strigat. M-a lovit a doua oară și atunci doamna Pol mi-a împins capul; mă ținea de după ceafă și-mi împingea capul cu cealaltă mână, strigând și ea: «Fressen!»”.

Leokadia Dzbanuszek a văzut-o pe o fată care trebuia să scoată lenjeria din cazan. „Nu reușea. Pol a țipat la ea și în cele din urmă a împins-o în cazan. Nu știu ce s-a întâmplat cu fata pentru că de atunci n-am mai văzut-o (...). De frică am fugit de la spălătorie.” Dzbanuszek a subliniat de mai multe ori în depoziția ei că e sigură de acest lucru: „Pol a împins-o, am văzut-o cu ochii mei”. Dar ea nu este sigură de numele victimei: „Cred că pe fată o chema Stenia”. Depunând mărturie în fața instanței ca femeie adultă, ea era deja bolnavă și suferise două comotii cerebrale.

Din cauză că eram polonezi, din cauza părinților

Ewa Gauss avea cinci ani, iar fratele ei Andrzej era cu un an mai mare când au fost transportați din Poznań în lagărul din Łódź. Pentru germani ei erau teroriști ca și părinții lor. Tatăl ei a fost ucis la începutul războiului, iar mama ei, Maria Gauss, a fost arestată de Gestapo pentru că activa în cadrul mișcării de rezistență și a fost executată în ianuarie 1943 în Fortul VII din

Poznań. Copiii au rămas nesupravegheați acasă, așa că au fost transportați la *Polen-Jugendverwahrlager*, în blocul pentru cei mai mici: între doi și opt ani.

Pentru nemți, Janusz de 12 ani și Romuald Witkowski de 9 ani erau teroriști. „Terorist” fusese, de fapt, tatăl lor, Stanisław, ospătar la Cafe Sim de pe Wilhelmstrasse (Aleje Marcinkowskiego) din Poznań; el făcuse parte dintre colaboratorii cei mai apropiați ai doctorului Franciszek Witaszek, șeful organizației clandestine Związek Odwetu Okręgu Poznańskiego (Uniunea Revanșei din Regiunea Poznań) și activist al Uniunii pentru Luptă Armată. La Cafe Sim a avut loc o acțiune împotriva a cinci ofițeri de rang înalt ai serviciilor de informații naziste care fuseseră transferați din Franța pe frontul de est. Chelnerii Stanisław Witkowski și Hieronim Schoepke le-au turnat în cafea doze letale de otravă. După câteva zeci de ore, ofițerii Abwehr au intrat în stop cardiac. Germanii l-au condamnat pe Stanisław Witkowski la pedeapsa cu moartea, i-au torturat pe fiii săi la Gestapo, iar în cele din urmă i-au transferat la *Polen-Jugendverwahrlager* din Łódź. Și fiicele lui Franciszek Witaszek, Alodia și Daria, au fost de asemenea încarcerate în acest lagăr, apoi au fost trimise în Germania, unde urma ca ele să fie germanizate. Dr. Witaszek însuși a fost spânzurat, iar apoi capul i-a fost tăiat și pus într-un vas cu formol. Pe vas a fost scris: „*Kopf eines intelligenten polnischen Massenmorders*” (Capul unui polonez inteligent, ucigaș în masă).

La fel ca pe Janusz și Romuald Witkowski, germanii i-au tratat și pe frații Jerzy (în vârstă de zece ani), Wojciech (în vârstă de opt ani) și Gertruda Papież, ai căror părinți fuseseră de asemenea arestați pentru apartenența la mișcarea de rezistență. Gertruda nu împlinise încă trei ani în momentul

arestării sale - la 10 septembrie 1943. Urma să împlinească trei ani după două luni. Nu-și amintește nimic din perioada petrecută în lagărul din Łódź. Tot ce i-a rămas a fost frica față de ceva nedefinit.

Prizonierii din Mosina, din grupul Witaszek, erau numiți copii de criminali în lagăr. Din depozițiile lor rezultă că ei „se confruntau cu perspectiva de a-și petrece în lagăr toată viața”.

Pentru niște șireturi

La sfârșitul lunii mai și începutul lunii iunie 1943, în satul Gródek Nowy, raionul Pultusk, un fir telefonic a fost rupt sau poate, ca urmare a rafalelor puternice de vânt, s-a rupt singur? Cu toate acestea, germanii au considerat că e vorba de sabotaj. Cum n-au putut identifica făptașii – pentru că întotdeauna trebuia să existe un făptaș (sic!) – au fost arestați copiii care pășteau vacile în apropiere. Așa au ajuns în lagărul din Łódź: Eugeniusz Siennicki cu vărul său Henryk, Jan Łukasiak și Kazimierz Biernacki. Aveau între nouă și doisprezece ani.

Tadeusz Heigelman, în vârstă de unsprezece ani, a fost reținut în septembrie 1943, desculț și doar în cămașă. Tatăl său fusese trimis în Anglia după campania din septembrie. Mama sa, arestată pentru activități de rezistență, nu semnase *Volksliste*. Cele două bunici fuseseră deja arestate, împreună cu unchiul său, cu zece zile înainte (toți au murit ulterior în lagărele de concentrare); sora sa, Jadwiga, a fost dusă și ea împreună cu Tadeusz la *Polen-Jugendverwahrlager* din Łódź.

Teresa Stefaniak: „Nu voiam să merg la școală – am fugit și de aceea am fost dusă în lagăr”. Emilia Mocek (Kamińska) din Poznań de asemenea nu voia să învețe. „Pentru că eram bătută de profesorii germani și de germanii care locuiau în apropiere

și care erau înscriși în *Hitlerjugend* (Tineretul Hitlerist – organizația de tineret a NSDAP). Profesorii mă băteau pentru că aveam dificultăți în învățarea limbii germane”. Gertruda Skrzypczak (născută Nowak): „Am fost luată pentru că părinții mei făceau politică”. Ea a auzit în repetate rânduri că și alți copii din Poznań, fiicele și fiii celor din grupul lui Witaszek, „au fost trimiși în lagăr pentru greșelile părinților lor”.

Părinții lui Bronisław și ai Gertrudei Weinhold n-au vrut să semneze *Volksliste*. Alicja Molencka-Gawryjotek a distribuit ziare membrilor Armatei Naționale. Donata Matuszak a fost reținută după ce tatăl ei a fost arestat. Zofia Szope locuise cu părinții ei în Lorena, Franța. Tatăl ei a refuzat să semneze *Volksliste*. Irena Herda (născută Kucharska) a fost reținută în timpul unei razii în orașelul Bielsk. Iar Marianna Kowalewska, pentru că a bătut niște fete germane. Zenon Źródłak a fost pedepsit cu internarea în lagăr pentru că a furat cartofi de la o gospodină germană. Mulți copii au fost închiși pentru că făceau comerț pe străzi și în tramvaie. Halina Knap (născută Hazelmajer) vindea ace de siguranță, Maksymilian Kołodziej vindea piepteni și șireturi, Helena Sznerch vindea ace de păr, butoni de cămașă, Irena Bogacz (Hardyn) vindea prăjituri, iar Wacława Kiziniewicz (născută Sośnicka) vindea cartofi și țigări. Jerzy Tomczak, în vârstă de opt ani, vindea ziare. „Am fost șocat. În mine creștea revolta din cauză că fusesem privat de libertate”.

Mulți dintre prizonieri aveau frați sau surori în lagăr. Ca Teresa Owczarzak, născută Seemann (numărul de lagăr 31) și cele două surori ale sale, Jadwiga (30) și Maria Barbara (29).

Primele zile de sclavie

Soseau mereu alte și alte transporturi, în fiecare zi. Copiilor li se repartizau pantaloni de doc și saboți. „Fetele umblau îmbrăcate în rochii gri și bluze gri din același material. În picioare aveau sandale cu talpa de lemn. Dacă o fată avea ciorapi proprii, îi purta; dacă nu, mergea fără ciorapi. Noi, fetele, primeam pantaloni largi din pânză tare, strânși la glezne. Băieții umblau în haine de pânză, făcute din același material ca rochiile noastre și purtau pe cap șepci gri. Fetele care lucrau la bucătărie primeau basmăluțe pe cap” (din depoziția Mariei Andryszczak, născută Pawłowska).

Donata Matuszak a fost adusă la Przemyslowa cu un transport de prizonieri, în octombrie 1943. Au ajuns în lagăr noaptea. Primele ei impresii: „Ne-au pus în fața casei cu mâinile ridicate (...). Un băiat nu a ridicat mâinile și a fost lovit”. Li s-a dat lenjerie și au fost tunșichel. Mariei Gapińska, împreună cu ceilalți copii [ai căror părinți avuseseră legături] cu Armata Națională, li s-a spus drept urare de bun venit că sunt porci polonezi și că vor învăța limba germană cât ai zice pește.

Gertruda Nowak-Skrzypczak, în vârstă de treisprezece ani, își amintește astfel primele momente petrecute în lagăr: „Ne-au pus să ne aliniem și unul dintre sesești a spus că o să ne fie bine aici. În același moment, unul dintre băieți s-a mișcat și același seseist l-a lovit în față, iar când a căzut, l-a lovit cu piciorul, țipând ca un apucat.” Încă de la început, le-au fost impuse regulile de conduită: trebuie să stea în poziție de drept și să-și scoată șapca în fața „educatorilor”, cum trebuia să li se adreseze gardienilor. „Am fost poftite în baracă, unde ne-au primit în tăcere fetele cuibărite pe priciuri. Ceea ce vedeam era